

KORNELIJE TACIT: ANALI. Prevela Ljiljana Crepajac. — Beograd, Srpska književna zadruga, 1970; *TACIT: ANALI. Preveo Jakov Kostović.* — Zagreb, Matica hrvatska, 1970.

Krajem 1970. godine bili smo svedoci dvostrukog pojavljivanja ovog kapitalnog dela rimske istoriografije i književnosti prvi put kompletno prevedenog kod nas.

Do sada su Koloman Rac, St. Senc, Ferdo Pažur, Nikola Vulčić i Nikola Šop prevodili pojedine delove iz *Anala*, a samo je Zv. Dorogi kao veću celinu preveo prvih šest knjiga 1923. godine¹. To je očigledno bio krupan propust naše prevodilačke politike, jer je pojavljivanje *Anala* u prevodu Lj. Crepajac pobudilo veoma veliko interesovanje u širokim čitalačkim krugovima u SR Srbiji i, naročito, u Beogradu. Nisu mi poznate pojedinosti o Kostovićevom uspehu u Zagrebu, ali verovatno da nije naišao na manje topao prijem.

Pri tom treba odmah istaći da je beogradsko izdanje doživelo veliki uspeh sa dva razloga: zbog osobina samoga dela, još danas aktualnog, i zbog vrsnog prevoda. Ovaj prevod, za koji je Ljiljana Crepajac dobila nagradu „Miloš N. Đurić“ za 1970, pojavio se kao 422. knjiga LXIII kola Srpske književne zadruge. Načinjen je prema kritičkom izdanju *Anala* koje je, uz svoj francuski prevod, Anri Gelcer objavio u Parizu 1953. godine. Prema saopštenju prevodioca, na pojedinim spornim mestima koja ovde nisu obeležavana korišćena su i druga izdanja. Tekst *Anala* obuhvata stranice 3—434, prethodi mu predgovor prevodioca („Tacit, istoričar i tragički pesnik“, XI—XLVII), a knjigu završavaju opsežne „Napomene i tumačenja“ (437—643), genealoške tablice (645—649); preuzete iz poznatog nemačkog izdanja u prevodu Aug. Hornefera iz 1964. godine² i „Indeks“, koji je obradio Ljubomir Crepajac (653—697). Za ovako studicžno pripremljeno izdanje, za njegov veoma lep prevod matematičke preciznosti, prirodno je i bilo očekivati pohvale i nagrade, kao što su i učinili M. Crnjanski, N. Milošević i Društvo prevodilaca Srbije.

Uza sve izraze zadovoljstva i pohvale moguće je staviti i neke primedbe. Prva se odnosi na izvesnu nedoslednost u transkripciji ličnih imena. Ako je prevodilac već usvojio takozvani tradicionalni izgovor (*Tacit, Lucije*), zašto se onda ovaj drugi naziva *Pison? Ili Asinije? Cezar? Drus?* Jasno je da je skoro nemoguće uskladiti sve ovo, ali je u ovakvim kapitalnim izdanjima to još važnije nego inače, jer ona u mnogo čemu nameću i određenu normu jezičke upotrebe.

Više primedbi se može staviti napomenama i tumačenjima. Nesumnjivo je da su one veoma korisne po svojoj sadržini i obimu, ali je neosporno da prevelikim brojem uputnica u tekstu otežavaju čitanje. Te beleške su pisane enciklopedijskim stilom, sadržajno i jezgrovito, s proverenim podacima, ali nisu uvek ujednačene. Neke su prekratke (bel. 147 uz 2. knj. o Bastarnima i Skitima), neke neprecizne i nepotrebne (bel. 68. uz 2. knj., 111 uz 3. knj.) neke izostavljene, iako bi bile korisne (npr. objašnjenje o kazni senata uz 6,19). Ovo su sve sitnija zapažanja; krupnija je primedba tehničke prirode da je bilo neophodno iznad stranica sa napomenama obeležiti broj knjige na koju se odnose, jer je ovako korišćenje veoma otežano budući da beleške iznova počinju da se numerišu sa svakom knjigom. Možda bi ipak bilo celishodnije da su beleške uređene alfabetskim redom. I, najzad, veoma bi bilo korisno da su mogle biti priključene geografske karte i drugi ilustracioni materijal.

Drugi prevod koji se gotovo istovremeno pojavio štampan je u ediciji *Grčki i rimski klasici*, čiji je urednik Veljko Gortan. Ovaj prevod je urađen prema lajpcičkom izdanju iz 1933. (Draeger — Becher, *Die Annalen des Tacitus*) i pariskom iz 1900. (Constans et Girbal, *Annales de Tacite*). Sa metodskog stanovišta, ispravno je da se koriste novija kritička izdanja kad već postoje. Prevodu J. Kostovića prethodi njegov „Uvod“ (5—25), dosle dolaze „Bilješke“ (445—549, raspoređene po knjigama i poglavljima) i „Kazalo imena s tumačem“ (553—643), koje je pripremio sam prevodilac. U bibliografskoj belešci na kraju knjige navedena je uglavnom starija literatura (nema čak ni nezaobilaznog dela R. Sajma o Takitu!). Pre svake knjige naznačen je period koji se u njoj obrađuje (u beogradskom prevodu su godine obeležavane sa strane teksta, što je nesumnjivo preglednije) i skiciran kratak pregled opisanih doga-

¹ Podaci prema knizi M. Budimir—M. Flašar, *Pregled rimske književnosti*, 556.

² Alfred Kröner Verlag, Stuttgart

daja. Sam prevod je veran originalu i lako se čita. U potpunosti je zadržan „tradicionálni“ izgovor imena.

Radi ilustracije i upoređenja, navodim jedan odlomak iz *Anala* u originalu, u prevodu N. Vulića, Lj. Crepajac, J. Kostovića i Aug. Hornefera.

14,5. Noctem sideribus illustrem et placido mari quietam, quasi convincendum ad scelus, dii praebuere. . . . 6. Illic reputans ideo se fallacibus litteris accitum et honore praecipuo habitam quodque litus iuxta non ventis acta, non saxis impulsu, navis summa sui parte veluti terrestre machinamentum concidisset; observans etiam Acerroniae necem, simul suum vulnus aspiciens, solum insidiarum remedium esse, si non intelletur; misitque libertum Agermum, qui nuntiaret filio benignitate deum et fortuna eius evasisse gravem casum; orare, ut quamvis periculo matris exterritus visendi curam differre; sibi at praesens quiete opus.

N. Vulić: „Bila je divna zvezdana noć. More je bilo mirno, kao da su se i sami bogovi postarali da se zločin što lakše otkrije. . . . Tu je imala vremena da o svemu razmisli. Bilo joj je jasno da je Neronova ljubaznost bila samo u stvari prevara, i videla je šta je bio pravi razlog za onako sjajan doček. Katastrofa se desila blizu obale; vetrova nije bilo, lađa nije nasela na stenu nego je počela da se ruši ozgo, onako kao kakva građevina na suvu. Pa onda joj dođe na pamet i Aceronijina pogibija i njena rođena rana. Razmišljajući o svemu tome, uvidela je da joj je jedini spas, ako se za sve čini nevešta. I tako pošalje oslobođenika Agerida (!) da javi Neronu kako je — neka je hvala bogovima i njegovoj sreći — spasena iz velike opasnosti, i da ga zamoli da je za sada ne posećuje (predma je uverena da je zabrinut i da bi je rado video) jer joj je potreban odmor“³.

Lj. Crepajac: „Bogovi su dali zvezdama obasjanu noć, kao da su hteli da zločin ne ostane neotkriven. . . . Tu joj pukne pred očima: da je zato i pečvana pretvornim pismom, zato obasuta tolikim počastima. Kroz glavu joj je prolazilo; lađa blizu obale, nije bilo vetra da je goni, ni grebena da se nasuče, stropoštala se odozgo, kao građevina na suvu. Pred oči joj izađe Aceronijina smrt, gledala je svoju ranu — shvatila da nema drugog načina da izbegne dalje zamke nego da se pravi da ništa nije razumela. Pošalje oslobođenika Agerma da javi sinu: miloću bogova i na sreću sinovljevu spasla se najveće nesreće; zna da će ga uplašiti vest o opasnosti u kojoj mu se našla mati, ali ga moli da je zasad ne posećuje: u ovom trenutku potreban joj je mir“.

J. Kostović: „Noć sjajnu od zvijezda, i mirnu uz tišinu mora kanda bogovi daše da učine zločin bjelodanim. . . . Tu, razmišljajući i o izdajničkom pismu kojim je bila dozvana, i o izvanrednim častima koje su joj bile dane, i o činjenici da se lađa, ploveći uz obalu, a da je nijesu vjetrovi tjerali, niti se o grebene udarila, srušila odozgo kao kakva zgrada na kopnu; pomišljajući na silovitu smrt Aceronijinu, i ujedno bacajući pogled na svoju vlastitu ranu, shvati da jedino sredstvo kako da umakne zasjedi jest učiniti se da o njoj ne slutí. I posla oslobođenika Agerina (!) neka javi njenu sinu „da je dobrotom bogova i njegovom srećom umakla velikoj nesreći; da ga moli neka odgodi posjet, ma koliko bio uplašen zbog pogibli svoje majke; da joj je zasada potreban počinak“.

Aug. Hornefer: „Die Götter sandten eine sternhelle Nacht und ein ruhiges Meer, als sollte die Tat nicht verborgen bleiben. . . . Hier wurde ihr nun klar, weshalb sie durch das heuchlerische Schreiben hergelockt und mit Ehren überhäuft worden war. Sie überlegte sich, daß das Schiff unweit der Küste, nicht durch Stürme, nicht durch Klippen beschädigt, vom Verdeck aus wie ein Bauwerk auf fester Erde zusammengestürzt sei. Sie dachte auch an Acerronias Ermordung, betrachtete ihre eigne Wunde und sah ein, daß es keine andere Rettung vor weiteren Verfolgungen gebe, als sich nichts merken zu lassen. Sie schickte ihren Freigelassenen Agermus an Nero und teilte ihm mit, daß sie durch die Gnade der Götter und ihm zum Glücke einem schweren

³ Navedeno po Budimir — Flašar, *op. cit.*, 551.

Unfall entronnen sei. Die Gefahr, in der seine Mutter geschwebt habe, werde ihn zwar erschrecken, doch bitte sie, seinen freundlichen Besuch aufzuschieben, da sie für den Augenblick der Ruhe bedürfe.

Očigledno je da je svaki od ovih prevoda dobar i privlačan na svoj način. Dok Vulić razbija latinski tekst na više rečenica i tako donekle smiruje opis izlaganja, ne gubeći u preciznosti, druga dva prevoda na naš jezik u većoj meri zadržavaju izgled originala. Upotrebom prezenta, izostavljanjem veznika i, naročito, eliptičnim rečenicama prevod Lj. Crepajac ipak postiže najveću semantičku pregnantnost i sugestivnost ekspresije, i u poređenju s nemačkim prevodom. Tim svojim kvalitetima ovaj se prevod sasvim približno nervoznom i uzrujanom stilu velikog pisca i mislioca, čija je snaga izlaganja dostojna tragičkih događaja koje opisuje. Ili, tačnije, ovaj prevod pruža maksimalnu informaciju svojom unutrašnjom napetošću i stilističko-leksičkim karakteristikama. Govoreći jezikom fizike, koji se danas koristi i u oblasti književnih i društvenih nauka, on ima malu entropiju, što veoma odgovara modernom senzibilitetu. Upravo u ovom pogledu on se, po mojoj oceni, razlikuje od druge dve srpskohrvatske verzije, iako se njima ne može odreći puna lepota i vernost prevoda.

Još bi bilo zanimljivo pogledati kako oba prevodioca shvataju poznatu Takitovu istoriografsku devizu *sine ira et studio* (1,1). Kostović to prevodi: „bez ljutine kao i bez obzirnosti“, a Cepajac „bez stranačke strasti i pristrasnosti“, Hornefer: „ohne Haß und ohne Liebe“. U citiranoj knjizi Budimir — Flašar to je izraženo „bez ogorčenja i pristrasnosti“ (538) i „bez ozlojedjenosti i tendencije“. Već po tom se primeru vidi koliko je težak zadatak bio pred prevodiocima Takitovog dela⁴. Šteta je što su se u nekoordiniranom poslu, kako to kod nas češće biva, angažovale dve osobe na jednom zadatku, kad još ima toliko drugih neobavljenih stvari. Prevesti prvi put, ili ponovo, neke davno prevedene istorijske tekstove rimskih autora još uvek je mnogo obaveza; da ne spominjem manje autore, već samo najkrupnija imena: Salustije, Kajsar, Livije, Svetonije, Amijan Markelin, da se i ne navode pesnici ili kasniji pisci. Iako je više raznih prevoda u principu dobro, za nas i naše prilike još uvek je preskupo.

Ksenija Maricki Gadanski, Beograd.

ANTIKE GESCHICHTSSCHREIBUNG und ihre gesellschaftlichen Grundlagen. Wissenschaftliche Zeitschrift der Universität Rostock, Jahrgang XVIII, Gesellschafts- und sprachwissenschaftliche Reihe. Teil I—II, Heft 4/5. — Rostock, 1969.

U čast proslave 750-godišnjice grada Rostoka i obeležavanja 150 godina od rođenja Karla Marksa u Rostoku je od 17. do 20. aprila 1968. g. održan naučni skup posvećen antičkoj istoriografiji. U organizaciji i po pozivu nadležnih naučnih ustanova u Nemačkoj Demokratskoj Republici (Institut für griechisch-römische Altertumskunde der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Institut für Altertumswissenschaften der Universität Rostock), ovaj sastanak je okupio naučnike iz sedam evropskih zemalja i iz Sjedinjenih američkih država. Održani referati su, uglavnom, objavljeni u naučnom časopisu koji redovno izdaje Univerzitet u Rostoku.

U pozdravnim rečima, koje je u ime organizatora uputio učesnicima skupa, profesor J. Irmšer je naglasio da u današnjem brzom napredovanju nauke, čija je društvena uloga veća nego ikada do sada, i naučna istraživanja moraju biti racionalizovana i usmerena na „sveobuhvatne, društveno relevantne teme“, obradivane u saradnji više specijalista različite uže struke. U ovom donekle ideološki intoniranom prologu dalje se naglašava da je neophodna „die volle Integration der einzelnen Disziplinen in das gesellschaftliche Gesamtsystem“ (I 311).

Očigledno je da se ne može od ovog skupa očekivati da ispuni ovako krupne programske zadatke. Međutim, petnaestak objavljenih referata predstavljaju za-

⁴ Ovdje nije moguće da se razmatra u prevodima upotrebljena stručna (društveno-ekonomska, pravnička, vojna i dr.) terminologija.